

*Marjeta Pisk, Vi čuvarji ste obmejni,
Pesemska ustvarjalnost Goriških brd
v procesih nacionalizacije kulture,
Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2018*

Monografijo dr. Marjete Pisk z naslovom *Vi čuvarji ste obmejni, Pesemska ustvarjalnost Goriških brd v procesu nacionalizacije kulture* je izdal Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU v okviru zbirke Folkloristika. Avtorica v njej predstavi kulturno prakso iz vsakdanjega življenja prebivalcev Goriških brd in njen simbolni pomen, predvsem v okviru narodne identifikacije. Prikaže procese, ki so vplivali na oblikovanje narodne zavesti tamkajšnjih kmečkih prebivalcev in na razvoj ideje o enotnem slovenskem narodu. Prebivalci Goriških brd so bili daleč od narodovega političnega centra in s tem oddaljeni od procesov, v katerih se je ideja o enotnem slovenskem narodu v 19. stoletju počasi oblikovala. Hkrati so bili zaradi obmejne lege v neposrednem stiku z drugim narodom, njegovim jezikom in kulturo. Ker je bilo v Sloveniji podeželje pretežno nerazvito, časopisje, ki je pomembno prispevalo k širjenju narodotvornih idej, pa slabo razširjeno, je do narodnoformativnih procesov prišlo pozneje kot drugje v Evropi, od tega v Goriških brdih v zadnji fazi. Uspešnost ideje o enotnem slovenskem narodu je

bila odvisna od njenega širjenja na kmečko prebivalstvo, kar je bilo mogoče z izobraževalnim procesom in ljudsko kulturo.

Omenjene procese avtorica monografije nazorno predstavi. Pri njihovi analizi se nasloni na ljudsko kulturo prebivalcev Goriških brd, pri čemer jo pojmuje kot sestavni del življenja posameznikov in kot del širšega družbenega dogajanja. Monografija temelji na analizi terenskega dela, arhivskih virov in literature ter medijskih diskurzov tedanjega časa. Škoda, da se avtorica v uvodnih premislekih le na kratko dotakne metodologije in izkušenj terenskega dela, saj bi bile njene ugotovitve gotovo v pomoč tudi drugim raziskovalcem, ki pri svojem delu uporabljajo ustne vire. V svet prebivalcev Goriških brd je vstopala kot domačinka, a tudi kot predstavnica druge, mlajše generacije, kar je, kot na kratko predstavi, vplivalo na dinamiko pogovorov.

Vsebinsko avtorica od kratkega zgodovinskega uvoda, kjer predstavi upravni in politični okvir, v katerem so prebivalci Goriških brd živeli stoletja, hitro preide na jedro problema – potrebo po nacionalnem opredeljevanju prebivalstva tega obmejnega območja. Koncept narodnosti je v javnih diskurzih 19. stoletja počasi postal bistvo razlikovanja med Brici kot Slovenci in sosednjimi Furlani oziroma Italijani, kljub temu da so prebivalce na obeh straneh združevale podobnosti na ravni ljudske kulture. Avtorica predstavi problem koncepta »občevali jezik«, ki je bil uporabljen pri ljudskem štetju, vendar ni bil tako objektivni kot koncepta »narodnost« in »materni jezik«. Prebivalci Goriških brd so namreč v vsakdanjem življenju rabili več jezikov – pri maši, v šoli, družinskem krogu, pri petju, srečevanju z uradniki ali s pripadniki drugih etničnih skupnosti –, zato za številne občevalni jezik ni bil isto kot narodna identiteta. Na narodnostno podobo Brd sta vplivala tudi kolonat in razdeljenost v različne sodne in politične okraje. Kolonat je bil zakupniški sistem, pri katerem so osebno

svobodni kmetje v zameno za zakupnino prevzeli obdelovalno zemljo s pripadajočimi nepremičninami, zato je bila etnična podoba pokrajine pogosto odvisna od gospodarja in menjave kolonov. Upravnopolitična razdeljenost je bila povezana z vprašanjem rabe slovenskega ali italijanskega jezika, prav tako je bilo pomembno vprašanje jezika v Cerkvi. Zato so bile za slovensko kulturo in narodno gibanje toliko pomembnejši šole, ki so skrbele za opismenjevanje v slovenskem jeziku, ter delovanje posameznih duhovnikov, ki so pomembno vplivali na rabo jezika.

Narodni aktivisti pa so Brice spodbujali k izkazovanju narodne identitete tudi v vsakodnevni kulturni praksi, predvsem s petjem slovenskih pesmi. Temu delu – ljudski kulturi in njenemu pomenu za narodno zavest – je namenjen osrednji del monografije. Ljudske pesmi so postale nacionalno pomembne, zato so jih zbirali, objavljali in prirejali. Tu so našle svoj prostor tudi pesmi iz Brd. Pevski zbori so postali pomemben akter pri razširjanju ljudskega izročila in s tem pri dviganju slovenske narodne zavesti. A velik del zborovskih repertoarjev so predstavljale priredbe, zato je ljudska pesem izgubljala avtentičnost. Aktiviste je zanimala njena družbena in mobilizacijska funkcija. V njenem razširjanju so videli branik pred škodljivim vplivom tujih, predvsem furlanskih, pesmi. V Goriških brdih so pevski zbori delovali pod okriljem večine društev. Petje pa je Brice spremljalo tudi zunaj društvenih okvirov, kjer so v neformalnih situacijah pogosto peli italijanske in furlanske pesmi. Te so se med prebivalci širile predvsem s šolo in z vojsko. Zunaj društvenih okvirov so imele pri petju pomembno vlogo še fantovske skupnosti, ki so skrbele za družabno dogajanje na vasi. Avtorica se dotakne tudi repertoarja ljudskih pesmi z motivi iz vsakdanjega življenja Bricev. V njih so se odražali kolonat, italijanska politika med obema vojnoma, iskanje dodatnega zaslužka in migracije. Petje je bilo del ritualne prakse, povezane

s praznovanjem, z ženitovanjem in drugimi navadami, ki jih je narekoval ritem življenja. Ne nazadnje pa je spremljalo kmečka opravila, služilo zabavi ali pospremilo mrtve ob njihovi zadnji poti.

Petje je tesno povezano z načinom življenja, kar avtorica nazorno prikaže tudi na primeru Goriških brd. Tamkajšnje pesmi so že davno našle svoj prostor v slovenski folkloristiki in njenih raziskavah. Izvirnost monografije vidimo ravno v teoretskem okviru procesov oblikovanja enotnega slovenskega naroda in vključevanju ljudskih pesmi v narodnoformativni proces. Monografija je izjemno zanimiva mikroštudija Goriških brd, vsakdanjega življenja njenih prebivalcev in njihove ljudske kulture – skozi to pa vpetosti v širše dogajanje na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja in na začetku 20. stoletja. Avtorica spretno prikaže tudi duh časa, saj je obsežno terensko delo nadgradila z analizo goriškega časopisja in javnih diskurzov, v katerih so dopisniki izražali svoj pogled na narodno zavednost Bricev. V tem obmejnem prostoru je bil namreč narodnozavedni in politični pomen slovenske pesmi večji.

Monografija je nadvse privlačno branje za vse, ki jih zanimajo narodnoformativni procesi, kot tudi za tiste, ki bi radi izvedeli kaj več o življenju v Goriških brdih in ljudskem izročilu tega območja. Napisana je z vso strokovno natančnostjo, hkrati pa iz avtoričine skrbne vključitve pričevalcev in terenskega dela, pravzaprav že iz izbire raziskovalnega problema, vidimo njeno navezanost na Goriška brda, kjer je preživela mladost. Za raziskavo o pesemski tradiciji Goriških brd je leta 2012 prejela tudi nagrado Slavističnega društva Slovenije za najboljše doktorske študente.

Jelka Piškurić